

МІСЦЕ Й РОЛЬ ЗАСОБІВ ПРАЦІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН СПОСОБУ ВИРОБНИЦТВА

Процесу формаційного переходу від однієї економічної системи до іншої властиві суперечності, які діють об'єктивно на основі економічних відносин і певних специфічно-історичних економічних систем. Основною з таких суперечностей є суперечність між продуктивними силами, які використовуються як чинники виробництва, і виробничими відносинами, що формують структуру економічного ладу певного суспільства. Наша країна, перебуваючи на етапі становлення способу виробництва, не є виключенням з цього правила. Кожен спосіб виробництва повинен сформувати відповідну систему засобів праці, яку закріплює властивий йому механізм взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин. Це питання є особливо актуальним для економіки України, оскільки розвиток засобів праці набуває вирішального значення, а самі засоби праці стають вирішальним чинником розвитку продуктивних сил суспільства саме в період перетворення системи виробничих відносин на організм, що самовідтворюється. Як справедливо відзначав К. Маркс, розглядаючи розвиток суспільного виробництва в історичному аспекті, «економічні епохи розрізняються не тим, що виробляється, а тим як виробляється, якими засобами праці. Засоби праці не тільки мірило розвитку людської робочої сили, але і показник тих суспільних відносин, за яких здійснюється праця» [1, с. 191].

Засоби праці, як складові елементи продуктивних сил визначають вигляд матеріально-технічної бази суспільства та відіграють активну роль в розвитку суспільства. Саму по собі соціально-економічну роль засобів праці визнають багато вчених. Але, якщо говорити не просто про визнання соціально-економічних функцій засобів праці і характеристику їх як речовинних носіїв соціально-економічних відносин способу виробництва, а про з'ясування тієї ролі, яку вони відіграють в процесі генезису системи виробничих відносин і в процесі її самовідтворювання, то необхідним стає аналіз місця та ролі засобів праці в побудові матеріально-технічної бази певного способу виробництва. Отже, при дослідженні закономірностей розвитку суспільства потрібно не просто визнання соціально-економічної визначеності засобів праці, а з'ясування їх ролі і місця в системі соціально-економічних відносин певного способу виробництва.

У літературі з питань структури і функцій продуктивних сил засоби праці розглядалися такими радянськими вченими, як Л. М. Гатовський, В.А. Грималюк, Я.Б. Кваша, А.Г. Куліков, В.И. Кушлін, В.Г. Лебедєв, В.П. Лозова, Н.А. Лохманенко, А.І. Ноткін, Д.М. Палторовіч, А.А. Сергєєв, Г.М. Сорокін, Т.С. Хачатуров, С.А. Хейман, В.Н. Черковец і ін.

Проте питанням соціальної суті, функцій і закономірностям розвитку засобів праці приділялась недостатня увага, тому соціально-економічна роль засобів праці, з'ясування їх місця в системі взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин залишається невизначеними. Ці питання не є об'єктом дослідження західної економічної теорії і майже не розглядалися у вітчизняній науковій літературі в пострадянські часи. Значною мірою це пов'язано з тим, що на сучасному етапі перевага віддається методології цивілізаційного, а не формаційного підходу. Але з цього питання більш доречним є використання саме формаційного підходу та марксистської методології який, на наш погляд, є найбільш системним та науково обґрунтованим щодо аналізу суспільного розвитку.

Метою дослідження є аналіз ролі та місця засобів праці в системі взаємодії продуктивних сил та виробничих відносин при становленні визначеного способу виробництва в процесі трансформації економіки.

На питання про місце засобів праці в системі взаємодії продуктивних сил та виробничих відносин та зв'язок між розвитком засобів праці та об'єктивним станом способу виробництва, взятого у єдності продуктивних сил та виробничих відносин, не має єдиного погляду. Значною мірою це пояснюється особливостями розгляду проблеми засобів праці у складі механізму взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин суспільства. Саме на цій основі виросла постановка питання про заперечення засобів праці як особливого об'єкту дослідження, зокрема, засоби праці розглядалися лише як елемент функціонування продуктивних сил. При цьому вважалось очевидним, що «суть генезису суспільства полягає у формуванні продуктивних (а не біологічних) органів людства, у появі техніки і її використанні» [2, с. 127]. Засоби праці виділялися на роль найактивнішого елемента продуктивних сил суспільства, розвиток яких і визначав зміну форми суспільства. Перебільшуючи значення розвитку продуктив-

них сил суспільства і відриваючи їх від соціально-економічної форми (виробничих відносин), багато дослідників схилилися до того, що основою розвитку суспільства є якраз зміна структури засобів праці, оскільки «характер процесу праці завжди обумовлюється технікою (зряддями виробництва), що є визначальним елементом продуктивних сил» [3, с. 32].

Серед інших авторів домінує положення про те, що засоби праці як елемент продуктивних сил є матеріальним носієм визначених, конкретно-історичних, соціальних властивостей, суть яких і визначає їх розвиток. Відриваючи розвиток техніки від соціальних умов її застосування, прихильники цих теорій надавали їй абсолютне значення. Саме на цій основі і виросла так звана «філософія техніки» і технократичний песимізм.

Ряд цікавих робіт, присвячених цій проблематиці з'явився в 60 — 70-х рр. ХХ ст. [4; 5; 6]. У них отримала розвиток теза, що технічний розвиток суспільства підпорядкований економічним закономірностям. Техніка й технологія, хоч і відіграють активну роль в розвитку продуктивних сил, змінюються на основі соціально-економічних законів.

Деякі вчені вважають роль засобів праці визначальною. Характерний в цьому відношенні вислів Д. Гелбрейта, що «в дослідженні складного комплексу економічних змін розвиток техніки, рухомий її внутрішнім імпульсом, служить відправним пунктом всього аналізу» [7, с. 56].

У найзагальнішому вигляді роль засобів праці в системі суспільного виробництва визначається їх виникненням і розвитком як структурного елемента продуктивних сил суспільства. Засоби праці, будучи найбільш активним елементом продуктивних сил, виступають матеріальним втіленням їх функцій. Саме тому, розглядаючи логіку розвитку продуктивних сил, дослідники і приходять до висновку, що в загально-історичному плані їх важливою характеристикою стає відповідність форми й функцій засобів праці. Потреба вдосконалення засобів праці конкретизується у виробничій діяльності людини, перш за все у вигляді потреби приведення форми засобів праці у відповідність з їх функціями.

Оскільки засоби праці постають носієм функцій продуктивних сил суспільства, то очевидно, що для дослідження їх соціально-економічної природи необхідно розглянути їх в цій якості, тобто слід з'ясувати суть, механізм і закономірності функціонування продуктивних сил і засобів праці як їх структурного елемента.

Якщо виходити з визначальної ролі продуктивних сил щодо суспільних відносин, і, зокрема до виробничих, то слід шукати внутрішнє джерело розвитку в них самих, тобто в зміні засобів праці як найбільш

активного їх елемента, а не в тих явищах, які є їх результатом, зовнішньою формою розвитку. Це, зрозуміло, не виключає і зворотної дії, яка (зворотна дія) також виконує роль чинника руху, проте, вона не може розглядатися як головне джерело руху. Саме тому в багатьох випадках автори робіт у дослідженні проблеми розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, прагнули шукати внутрішнє джерело розвитку продуктивних сил в межах самих же продуктивних сил, у межах власної логіки розвитку засобів праці. Саме на підставі внутрішніх суперечностей продуктивних сил, технологічного способу виробництва вирішують суперечності між технічними й соціальними формами виробництва. При такій постановці питання виробничі відносини (економічна структура суспільства) уподібнюється пасивній формі, тоді як розвиток продуктивних сил і, у першу чергу, засобів праці визначається як рушійний момент історичного процесу розвитку суспільства. Яку б активну роль не відіграла форма, вона є чимось вторинним, похідним, тому саме продуктивні сили визначають процес її зміни.

Безперечним досягненням науки є поява робіт, у яких досліджено діалектику продуктивних сил та виробничих відносин у внутріформаційному аспекті та показано, що продуктивні сили і їх розвиток не у всіх випадках є головним, визначаючим чинником розвитку суспільних форм, що в межах кожної суспільно-економічної формації в ролі визначального чинника постають виробничі відносини. «Коли історія розглядається як ціле, — відзначає В.Ф. Пустарнаков, — то розвиток продуктивних сил втілює безперервність історії. Від стану і рівня розвитку продуктивних сил залежать відносини, у які стають один до одного люди при виробництві предметів, необхідних для задоволення людських потреб. Якщо поглянути на історію під кутом зору її переривчатості, як на процес періодичної зміни суспільно-економічних формацій, то з'ясується, що в рамках кожної формації вирішальну роль відіграють виробничі відносини, сукупність яких складає реальний економічний базис суспільства, основу всього суспільного розвитку» [8, с. 314].

Розкриваючи суть конфлікту між розвитком продуктивних сил і виробничих відносин, В. Ейхорн, А. Бауэр і Г. Кох указують, що мова йде не про пряму залежність, а про діалектику перетворення і зміни характеру їх взаємозв'язку. «І не тому, що виробничі відносини є пасивною і жорсткою оболонкою і з певного часу перетворюються на окови продуктивних сил, а, навпаки, тому що вони відіграють активну роль, тому що вони сприяють в межах можливостей, матеріально закладених у відповідному ступені розвитку продуктивних сил, певній динаміці їх розвитку, унаслідок чого відносини, що сприяли цьому процесу, ста-

ють врешті-решт тісними для нього. У цьому полягає діалектика розвитку виробничих відносин, а саме їх перетворення з форм розвитку продуктивних сил в їх окопи. Це означає, що продуктивні сили, що розвиваються, вступають в конфлікт з виробничими відносинами, що разом з тим ці виробничі відносини все більше і більше приходять в суперечність з самим собою» [9, с. 134]. Таке рішення не повністю розкриває діалектику продуктивних сил і виробничих відносин, оскільки не показує механізму внутрішньої суперечності між ними як дійсного і єдиного джерела розвитку способу виробництва, а, отже, і не дозволяє виявити роль і місце засобів праці в процесі суспільного розвитку.

Тут слід зупинитися на одному вельми важливому моменті: мова йде про розмежування продуктивних сил простого процесу праці як чинника дії людини на природу і продуктивних сил суспільства як чинника зв'язку суспільства з природою. Кінцевим результатом суспільного виробництва є не продукти, а саме суспільство, у його певній і конкретній соціальній цілісності [10, с. 54; 11, с. 99].

При розгляді продуктивних сил суспільства неможливо відволікатися від процесів розподілу, обміну, споживання, від стану суспільної організації виробництва: концентрації, спеціалізації і т. ін. Неможливо не враховувати й того, що й самі економічні відносини виявляються включеними в систему сил, відтворюючих суспільство як ціле. Саме тому роль і місце засобів праці в системі продуктивних сил суспільства далеко не рівнозначні тим, якими вони володіють як елемент продуктивних сил простого процесу праці.

Та обставина, що система виробничих відносин виступає головною продуктивною силою суспільства, обумовлена тим, що люди, щоб вступити у відносини з природою, повинні, перш за все, вступати у відносини і зв'язки один з одним. І лише завдяки цим зв'язкам і відносинам має місце їх відношення до природи. Отже, розглядаючи суть продуктивних сил суспільства, можна зробити висновок, що вони характеризують все суспільне виробництво, що розглядається з боку зв'язку суспільства з природою.

Продуктивні сили суспільства і його виробничі відносини є різними характеристиками суспільного виробництва, що розглядається в цілому і якщо розглядати цю проблему стосовно кожного способу виробництва, то необхідно відзначити важливе значення системи виробничих відносин. Це, зрозуміло, не заперечує того, що зв'язок суспільства з природою є основою відтворення суспільства як особливої системи природи. Але суспільство взагалі не існує, воно завжди володіє конкретною формою. Тому зв'язок суспільства з природою направлений не на відтворення

людського суспільства взагалі, а відтворення його певної конкретно-історичної форми. З цієї точки зору визначальна роль належить закономірностям, що характеризують функціонування і розвиток системи виробничих відносин суспільства і притому таких, які визначають історичну специфіку даного суспільства.

Коли мова йде про виробничі відносини як визначального чинника руху способу виробництва, то мається на увазі закономірність розвитку певної конкретної форми суспільства. Саме у її межах виробничі відносини виконують роль визначального чинника суспільного розвитку. Тому виробничі відносини цього суспільства одночасно постають і як його продуктивна сила. Цим і пояснюється той факт, що «одним з найважливіших положень в марксистській методології в дослідженні технічного аспекту функціонування і розвитку суспільства є теза про те, що техніка на будь-якому етапі людської історії є особливою речовинною формою специфічних для цього етапу економічних суспільних відносин» [12, с. 273]. Оскільки кожна форма суспільства є певним ступенем історичного розвитку людства, то вона пов'язана і зі всім попереднім історичним розвитком, і його подальшим розвитком. Отже, різні форми суспільства не тільки відмежовані одна від одної, але й пов'язані одна з одною. Вони постають як ступені загального процесу розвитку історії, а тому реалізують і цей загальний історичний зв'язок. Специфіка кожного способу виробництва не відмінняє, а припускає загальний історичний зв'язок. На будь-якому ступені історичного процесу необхідною умовою існування суспільства є зв'язок суспільства з природою, і незалежно від того, у якій особливій формі здійснюється цей зв'язок, вона повинна обов'язково реалізуватися, оскільки вона характеризує основну умову людського життя. У цьому плані, продуктивні сили відіграють визначальну роль по відношенню до тих конкретних специфічно-історичних форм, за допомогою яких здійснюється цей зв'язок на кожному ступені історичного розвитку. Якщо яка-небудь форма перестає реалізовувати ці залежності, то вона усувається. Саме в цьому плані і можна говорити про те, що як певна єдність продуктивні сили й виробничі відносини розрізняються, протиставляються один одному як взаємозв'язані моменти руху способу виробництва.

Розглядаючи механізм взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин в загальноісторичному аспекті, слід зазначити, що початком будь-якого способу виробництва є певний рівень розвитку продуктивних сил. Старі виробничі відносини перетворюються на гальмо розвитку продуктивних сил, унаслідок цього вони заперечуються. Саме тому, як наголошувалося в літературі [9, с. 135], суперечність між ними

означає, що й система економічних відносин стає гальмом свого власного розвитку. Іншими словами, конфлікт між виробничими відносинами і продуктивними силами цього способу виробництва виражається не тільки і не стільки в тому, що виробничі відносини гальмують розвиток засобів праці (хоча це й має місце), стільки в тому, що суспільне виробництво в цілому починає відтворювати чужі йому відносини, а тому перестає відтворювати своє власне основне (що формує його класову структуру) виробниче відношення.

Ця закономірність простежується вже в розвитку докапіталістичних способів виробництва. «Різними шляхами, — відзначав С. Лили, — зібрано немало доказів того, що саме форма суспільства була причиною припинення процесу технічного розвитку. У Єгипті, наприклад, де процес поділу суспільства на класи був практично завершений, застій був майже повним. У Месопотамії, де в чисельно невеликого класу незалежних купців було міцне положення, і в різних периферійних районах, де нова соціальна структура була не такою міцною й жорсткою, ще міг відбуватися деякий (правда, досить скромний) прогрес. Так колісний віз набув поширення в Месопотамії і Сирії вже до третього тисячоліття до н. е., тобто на той час, коли новий соціальний лад знайшов стійкість, але в Єгипті цього ще не відбулося» [13, с. 36].

Зв'язок між розвитком засобів праці і об'єктивним станом способу виробництва визначається тим, що засоби праці постають не тільки матеріалізованим виразом відношення суспільства до природи, але і носієм певних соціально-економічних функцій. Особливу роль в цьому відношенні грає суспільний розподіл праці. Будучи, з одного боку, результатом вдосконалення засобів праці, він, у свою чергу, є умовою їх подальшого розвитку. Розвиток засобів праці, породжуваний суспільним розподілом праці, як застава їх подальшого розвитку, в той же час зламає і структуру економічної спільності людей. Суспільний розподіл праці, виступаючи як чинник зміни продуктивних сил, одночасно є моментом розвитку виробничих відносин суспільства. Суспільний розподіл праці, даючи подальший поштовх розвитку засобів праці, веде до перетворення їх соціально-економічної форми. Соціальна структура суспільства закріплює розподіл праці, що склався стихійно. Порождена розподілом праці, помножена продуктивна сила, тобто соціальна продуктивна сила, суперечлива за своїм змістом. З боку відношення людини до природи вона означає зростання його могутності, закріплення як активного елемента у взаємодії суспільства з природою. Але одночасно вона є основою змін в самій соціальній структурі суспільства.

По-перше, суспільні продуктивні сили означають

появу певного соціального типу працівника, будь-який спосіб спільної діяльності людей дає нам адекватний йому тип працівника: раба, кріпосного селянина, вільного працівника. По-друге, усі попередні «суспільно-продуктивні сили» виникають стихійно, на базі їх економічної відособленості і тому представляються виробникам не їх об'єднаною продуктивною силою, а що стоїть поза їх, чужою волею, владою, оскільки форма цього способу спільної діяльності завжди закріплена правом. Якщо розглядати процес розвитку розподілу праці з боку відношення індивідів один до одного, то це відношення виглядатиме в першу чергу зміною їх відношення до засобів виробництва. Саме тому, кажучи про те, що в загально-історичному плані початок способу виробництва зумовлений певним рівнем розвитку продуктивних сил, слід зважати на те, що він зводиться не тільки до розвитку засобів праці, але і включає зміну в організації праці внаслідок зміни відносин між основними класами старого суспільства. Тому розвиток і оновлення засобів праці відіграє важливу роль у функціонуванні цього способу виробництва, закономірностей самовідтворювання його економічної структури.

Узагальнюючи вищевикладене, можна дійти таких висновків.

По-перше, засоби праці є не тільки активним елементом продуктивних сил простого процесу праці, що визначають могутність людини перед лицем природи, але і носієм (матеріальним утіленням) певних соціально-економічних відносин.

По-друге, у механізмі взаємодії продуктивних сил суспільства і його виробничих відносин засобу праці грають роль структурного елемента, що визначає закріплення соціально-економічних функцій даного способу виробництва. Розвиток засобів праці, будучи наслідком становлення нових економічних відносин, стає чинником, що закріплює їх твердження як пануючих.

По-третє, виходячи з цього слід розрізняти роль і місце засобів праці як чинника зміни продуктивних сил суспільства в процесі його становлення і в процесі функціонування. У процесі становлення способу виробництва розвиток засобів праці відбувається на основі суперечності, властивій його початковому відношенню. Тому воно носить частковий характер і істотно не змінює ні зв'язків суспільства з природою, ні відношення виробників один до одного. У процесі ж формування способу виробництва як цілого, засоби праці стають носієм функцій не тільки результатного, але і основного відносин. Вони стають матеріальним носієм основного відношення і відповідного йому основного закону, а тому грають найактивнішу роль в розвитку суспільства.

Поява і впровадження тих або інших засобів праці залежить від характеру економічних відносин суспільства і властивих їм економічних законів. Тому засоби праці мають не тільки натуральну, але й соціальну форму, тобто форму, яка виражає і характеризує певні соціально-економічні відносини, оскільки ці відносини втілюються в розвитку засобів праці і реалізуються в процесі їх виробничого використання. Наприклад, в системі капіталістичного способу виробництва засоби праці постають як речовинне втілення капіталу. Вони відіграють не тільки певну роль в технологічному процесі, але й виконують певну економічну функцію як носій відносин експлуатації найманої праці капіталом, втілюючи суто капіталістичне відношення. І це витікає не з їх технологічних функцій, а з їх суспільної форми. Унаслідок цього засоби праці постають і як момент процесу праці, і як носій певного суспільного відношення. У системі даних виробничих відносин вони можуть виконувати свою технологічну функцію, лише постільки вони реалізують свою економічну функцію. Дана обставина, витікаючи з самої ролі і місця засобів праці в механізмі взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин, має загальноекономічний характер. Тому засоби праці є носієм певних економічних відносин і в умовах трансформаційної економіки. З'ясування змістовної визначеності їх економічної форми має не тільки теоретичне, але й безпосередньо практичне значення, оскільки саме ця форма відіграє визначальну роль по відношенню до тих функцій засобів праці, які характеризують їх з боку техніки виробництва.

Виступаючи найактивнішим елементом продуктивних сил і носієм соціально-економічних функцій, засоби праці відіграють важливу роль в процесі перетворення виробничого апарату і створення матеріально-технічної бази певного способу виробництва. Роль і місце засобів праці в механізмі взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин в процесі історичного розвитку способу виробництва модифікується. У момент становлення способу виробництва відбувається лише перетворення їх соціально-економічної форми, тобто в процесі утворення економічної структури суспільства відбувається зміна їх ролі в системі матеріального виробництва. Сама ж ця роль припускає вже й перетворення системи засобів праці відповідно до соціальних завдань нового суспільства. Тому розвиток засобів праці закріплює економічну структуру суспільства, що формується.

Література

1. Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 23. 2. Гурьев Д. Становление общественного производства /

Д. Гурьев. — М. : Политиздат, 1973. — 263 с. 3. Серый И. М. Диалектика становления и развития производительных сил коммунистической формации / И. М. Серый. — К. : Вища шк., 1973. — 188 с. 4. Дряхлов Н. К вопросу об определении техники и закономерностях её развития / Н. Дряхлов // Вестник МГУ, серия VIII, философия. — 1966. — № 4. — С. 51 — 62. 5. Плетников Ю. О природе социальной формы движения / Ю. Плетников. — М. : Изд-во МГУ, 1971. — 247 с. 6. Капелян Е. Производительные силы: структура, функции, типология / Е. Капелян. — М. : Наука и техника, 1976. — 191 с. 7. Гелбрейт Д. Новое индустриальное общество / Д. Гелбрейт. — М. : Прогресс, 1969. — 480 с. 8. Пустарнаков В. Ф. «Капитал» Маркса и философская мысль в России / В. Ф. Пустарнаков. — М., 1974. — 383 с. 9. Эйхорн В. Диалектика производительных сил и производственных отношений / В. Эйхорн, А. Бауэр, Г. Кох. — М. : Прогресс, 1977. — 222 с. 10. Покрытан А. К. Историческое и логическое в экономической теории социализма / А. К. Покрытан. — М. : Мысль, 1978. — 248 с. 11. Межуев В. М. Человек в системе общественных производительных сил / В. М. Межуев // Вопр. философии. — 1981. — № 4. — С. 96 — 101. 12. Смирнов С. Н. Философско-гносеологическая концепция научных, технических и научно-технических революций / С. Н. Смирнов. — М. : Наука, 1977. — 384 с. 13. Лили С. Люди, машины и история / С. Лили. — М. : Прогресс, 1970. — 431 с.

Слободянюк О. О. Місце й роль засобів праці в системі соціально-економічних відносин способу виробництва

Стаття присвячена аналізу ролі та місця засобів праці в системі взаємодії продуктивних сил та виробничих відносин у становленні певного способу виробництва. Розвиток засобів праці набуває вирішального значення саме в період становлення способу виробництва, що відповідає сучасному стану економіки нашої країни. Впровадження засобів праці залежить від характеру економічних відносин суспільства, а самі засоби праці мають не тільки натуральну, але й соціальну форму, тобто форму, що виражає певні соціально-економічні відносини, оскільки ті відношення втілюються в розвитку засобів праці та реалізуються в процесі їх виробничого використання. Показано, що роль засобів праці як чинника зміни продуктивних сил суспільства в процесі його становлення і в процесі функціонування є різною.

Ключові слова: засоби праці, виробниче використання, суспільство, продуктивні сили, відносини.

Слободянюк О. О. Место и роль средств труда в системе социально-экономических отношений способа производства

Статья посвящена анализу роли и места средств труда в системе взаимодействия производительных сил и производственных отношений в процессе становления определённого способа производства. Развитие средств труда приобретает решающее значение именно в период становления способа производства, что соответствует современному состоянию экономики нашей страны. Внедрение средств труда зависит от характера экономических отношений общества, а сами средства труда обладают не только натуральной, но и социальной формой, т. е. формой, выражающей определённые социально-экономические отношения, поскольку эти отношения воплощаются в развитии средств труда и реализуются в процессе их производственного использования. Показано, что роль средств труда как фактора изменения производительных сил общества в процессе его становления и в процессе функционирования различаются.

Ключевые слова: средства труда, производствен-

ное использование, общество, производительные силы, отношения.

Slobodyanyuk O. O. Place and role of facilities of labour in system of socio-economic relations of method of production

Article is devoted the analysis of a role and a place means of labour in system of interaction of productive forces and production relations in the course of formation of a certain production way. The development means of labour gets crucial importance in formation of production way of that corresponds to a current state of our country economy. Introduction of means of labour depends on character of economic relations of a society, and means of labour possess not only natural, but also the social form, i.e. the form expressing certain socially-economic relations. These relations are embodied in development of means of labour and realised in the course of their industrial use. It is shown that a role of means of labour as factor of change of productive forces of a society in the course of its formation and in the course of functioning differ.

Key words: facilities of labour, production use, society, productive forces, relations.